

CENTRUM
CYFROWE

projekt:polska®

Uwagi Centrum Cyfrowego do projektu Programu ochrony praw autorskich i praw pokrewnych na lata 2014-2016 (dalej „Program”) przygotowanego w ramach prac Zespołu ds. Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych

Dziękując za zaproszenie do konsultacji, Centrum Cyfrowe z zadowoleniem zauważa, że Program uwzględnia uwagi i postulaty zgłoszone przez Centrum Cyfrowe w lutym zeszłego roku co do kształtu Programu ochrony prawa autorskiego i praw pokrewnych na lata 2013-2015[1].

Z uznaniem odnotowujemy, że autorzy Programu posługują się językiem współczesnej debaty o prawie autorskim, rezygnując z używania potocznego określenia „piractwo”, powszechnie obecnego w poprzednich programach na rzecz ochrony prawa autorskiego i charakterystycznego w dyskusji o prawie autorskim w latach poprzedzających protesty przeciwko umowie ACTA. W miejsce piractwa, zgodnie z rekomendacjami Centrum Cyfrowego, Program posługuje się neutralnym wyrażeniem „naruszenia prawa autorskiego”.

Również z uznaniem zauważamy, że - w przeciwieństwie do poprzedniego Programu na rzecz ochrony praw autorskich i pokrewnych na lata 2008-2010 - Program zakłada działania wielopłaszczyznowe, a nie jedynie koncentruje się na zwalczaniu naruszeń i wzmacnianiu ochrony prawa autorskiego. Zgodnie z rekomendacjami Centrum Cyfrowego, Program kładzie nacisk na działania edukacyjne, nakierowane na zwiększanie świadomości prawa autorskiego w społeczeństwie oraz dostrzega istotę poszerzania legalnej oferty treści dostępnych w Internecie. Założono również konieczność prowadzenia badań nad funkcjonowaniem prawa

autorskiego w rzeczywistości cyfrowej i przeprowadzenie reformy prawa w oparciu o wnioski z badań (choć brak odpowiedniego celu strategicznego, o czym poniżej).

W dążeniu do realizacji wyznaczonych celów strategicznych Program dostrzega rolę dla partnerstwa publiczno-społecznego. Czytając m.in., że *„aktywność organów publicznych w tym zakresie wymaga obecnie uwzględnienia wielu punktów widzenia: perspektywy uprawnionych twórców kultury, podmiotów licencjonujących (głównie organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi), użytkowników komercyjnych chronionych treści i odbiorców kultury. Każda z tych stron ma swoją rolę do odegrania w procesie tworzenia, dystrybucji i wykorzystania twórczości. Aktywność każdej z nich wymaga współpracy z pozostałymi; każda ma też swoje racje i potrzeby”* (Program, s. 4) z zadowoleniem dostrzegamy otwartość MKiDN na prowadzenie debaty ze wszystkimi podmiotami zaangażowanymi w reformę prawa autorskiego.

Pragniemy jednak podkreślić, że w tym podejściu nie uwzględniono jednej kluczowej grupy interesariuszy - są nimi instytucje publiczne, w szczególności instytucje dziedzictwa. Stoją one przed wyzwaniem pogodzenia swojej misji z ograniczeniami wynikającymi z niedostosowania stanu prawnego i możliwości technicznych, dostępnych dla tych instytucji - przez to stoją często przed niezmiernie trudnym wyborem między potencjalnym naruszeniem prawa, a ograniczeniem własnej działalności misyjnej. Program, równoważąc interesy i potrzeby różnych podmiotów, powinien uwzględnić również tę perspektywę.

W pozytywnym kierunku zmierza również strategia Ministerstwa dotycząca egzekwowania prawa autorskiego. W Programie podniesiono, że ściganie powinno koncentrować się na naruszeniach na skalę komercyjną. Stanowisko Centrum Cyfrowego jest podobne. Centrum postuluje ograniczenie sankcji karnych zawartych w ustawie o prawie autorskim, do niezbędnych minimów konwencyjnych.[2] Sankcje karne należy ograniczyć tylko do wyjątkowych przypadków, poważnych naruszeń, przez które rozumiemy działalność przestępczą o charakterze ciągłym, stałe czerpanie korzyści majątkowych z przestępstwa. Wszystkie czyny zabronione ścigane powinny być na wniosek poszkodowanych, poza wspomnianymi powyżej najcięższymi typami kwalifikowanymi. Nie należy ścigać karnie rozpowszechniania plików w sieci przez osoby prywatne. Naruszenia takie powinny być ścigane na drodze cywilnej a odszkodowanie wyższe niż przeciętna opłata licencyjna należne jedynie w przypadku wykazania szkody[3].

Kończąc uwagi ogólne pragniemy również zwrócić uwagę, że strategia w wielu miejscach niepotrzebnie ogranicza swój zakres wyłącznie do sfery kultury. Tymczasem system prawa autorskiego jest regulacją dużo szerszą, obejmującą w szczególności sferę naukową czy edukacyjną. Zresztą strategia uwzględnia, na poziomie działań, zaangażowanie odpowiednich resortów i instytucji, co popieramy. Zakładamy więc, że to przede wszystkim kwestia języka opisu - rekomendowalibyśmy jednak, aby Program szerzej ujmował swój zakres przedmiotowy. To oznacza na przykład, że dodatkowe badania powinny zostać przeprowadzone przez resorty Edukacji Narodowej oraz Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w celu zbadania praktyki funkcjonowania dystrybucji treści innych niż dobra kultury w środowisku cyfrowym. Pozwoliłoby to zresztą na ciekawe analizy porównawcze.

Ze względu na zaangażowanie Centrum Cyfrowego w szczególności w działania badawcze i edukacyjne związane z prawem autorskim poniżej szczegółowo odnosimy się do celów strategicznych nr 4 i 5.

CEL STRATEGICZNY 4 -ANALIZA AKTUALNYCH TENDENCJI DOTYCZĄCYCH NARUSZEŃ I EGZEKWOWANIA PRAWA AUTORSKIEGO I PRAW POKREWNYCH[4]

Zauważamy, że mimo zidentyfikowania i omówienia powyższych zagadnień w części opisowej Programu, w Programie brakuje działań mających na celu konkretne zmiany w prawie. Jednym ze sposobów realizacji *Celu strategicznego nr 4 - Analiza aktualnych tendencji dotyczących naruszeń i egzekwowania prawa autorskiego i praw pokrewnych* ma być powołanie dwóch eksperckich grup roboczych, z których jedna *będzie między innymi wskazywać błędy najczęściej popełniane w postępowaniach sądowych i przygotowawczych oraz analizować przypadki nadużywania praw podmiotowych przez uprawnionych i użytkowników chronionych treści.*(Program, s. 30) Przy czym wyraźnie zaznaczono, że prace grup roboczych będą miały wymiar czysto praktyczny i nie będą miały wpływu na kształtowanie przepisów prawa autorskiego.

W opinii Centrum Cyfrowego konieczne jest równoległe powołanie zespołu ekspertów, który opracuje, we współpracy z grupami „praktyków”, odpowiedni projekt legislacyjny[5] zmierzający do wypracowania takiego systemu ochrony praw autorskich i pokrewnych, który realizowałaby wskazane postulaty zrównoważenia ochrony praw autorskich z wykonywaniem praw podmiotowych. W ramach kompetencji Zespołu ds. Przeciwdziałania Naruszeniom

Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych (który opracował Program) leży przygotowywanie propozycji zmian legislacyjnych. Zespół taki mógłby działać w ramach Forum Prawa Autorskiego lub z nim współpracować.

Program powinien zostać uzupełniony o kolejny cel strategiczny: *Zmianę przepisów Rozdziału 14 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz art. 79 tej ustawy*. Wymagałoby to niewielkich zmian redakcyjnych w Programie. Należałoby zmienić opis Celu strategicznego nr 4 na: *„Zmiana przepisów Rozdziału 14 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz art. 79 tej ustawy”*, obecny Cel strategiczny nr 4: *„Analiza aktualnych tendencji dotyczących naruszeń i egzekwowania praw autorskich i pokrewnych”* uczynić jednym z celów pośrednich, a powołanie eksperckiej grupy legislacyjnej określić jako jeden ze sposobów osiągnięcia kolejnego celu pośredniego jakim będzie: *„Przygotowanie projektu nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie przepisów Rozdziału 14 oraz art. 79.”*

Po wprowadzeniu powyższych zmian, w miejsce dotychczasowego Celu strategicznego nr 4 Program zawierałby *„Cel strategiczny nr 4 - Zmiana przepisów Rozdziału 14 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz art. 79 tej ustawy”*, w którym wyodrębniono by następujące cele pośrednie: Cel pośredni 4.1- *Analiza aktualnych tendencji dotyczących naruszeń i egzekwowania prawa autorskiego i praw pokrewnych* oraz Cel pośredni 4.2 - *Przygotowanie projektu nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie przepisów Rozdziału 14 oraz art. 79.*

Centrum Cyfrowe zwraca także uwagę, że realizowane przez MKiDN oraz przewidziane w Programie badania społeczno-ekonomiczne dotyczące wpływu nowych technologii na poszczególne przemysły kreatywne i związane z tym zachowania konsumentów były jednym z postulatów Raportu Otwarcia[6], który powstał w czerwcu 2012 r. jako podsumowanie prac podgrupy warsztatowej ds. reformy prawa autorskiego. Rekomendacja nr 6 zawarta w Raporcie Otwarcia brzmi:

Przeprowadzenie badań ilościowo-jakościowych dotyczących korzystania w Polsce z treści znajdujących się w Internecie oraz rzetelnych badań określających wartość rynku Internetu w Polsce. Badania powinny zostać przeprowadzone przez konsorcjum w skład którego będą wchodzić instytucje rządowe i pozarządowe.[7]

W myśl ustaleń podjętych na warsztacie, Ministerstwo miało powołać międzysektorowe konsorcjum zajmujące się opracowaniem koncepcji i zakresu badań. Pragniemy wyrazić niepokój, że obecnie badania prowadzone są przez podmioty wskazane przez MKiDN wedle wyłącznego uznania Ministerstwa. Rozmów o konsorcjum, o którym mowa w Raporcie Otwarcia nigdy nie podjęto. Pragniemy również podkreślić, że istotne badania są również prowadzone równoległe przez różne instytucje badawcze i pozarządowe. Dostarczają one cennej wiedzy o funkcjonowaniu systemu praw autorskich w Polsce, którą należałoby wykorzystać w opracowywaniu Programu i podobnych dokumentów. Znacząca część tych badań jest finansowana z programów grantowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dobrym miejscem do ich prezentacji byłby prowadzony przez resort serwis „Prawo autorskie”.

CEL STRATEGICZNY 5 - PROWADZENIE DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH NA RZECZ KSZTAŁTOWANIA ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ I PRAWNEJ W ZAKRESIE PRAW AUTORSKICH I PRAW POKREWNYCH ORAZ ICH ZNACZENIA DLA ROZWOJU GOSPODARKI I SPOŁECZEŃSTWA OPARTEGO NA WIEDZY.

W związku z dużym zaangażowaniem Centrum Cyfrowego w różnego rodzaju działania edukacyjne z zakresu prawa autorskiego oraz prowadzone analizy i badania dotyczące świadomości prawa autorskiego, Centrum Cyfrowe przykłada szczególną wagę do realizacji celu strategicznego nr 5 czyli „*Prowadzenia działań edukacyjnych na rzecz kształtowania świadomości społecznej i prawnej w zakresie praw autorskich i praw pokrewnych, innych praw własności intelektualnej oraz ich znaczenia dla rozwoju gospodarki i społeczeństwa opartego na wiedzy*”. [8]

Badanie zakończone przez Centrum Cyfrowe w grudniu 2013 r. „*Prawo autorskie w czasach zmiany. O normach społecznych korzystania z treści*” [9] wskazuje na brak wiedzy o tym co jest zakazane, a co nie. Dodatkowo, co zaskakujące, badani postrzegają prawo autorskie jako bardziej restrykcyjne niż jest ono w rzeczywistości. Ponad 60% utożsamia własność intelektualną z własnością fizycznego przedmiotu. Prawie 80% badanych uważa, że prawo autorskie jest niejasne. Ponadto, w trakcie warsztatów prowadzonych w latach 2012-2013 osobno dla bibliotekarzy i nauczycieli mieliśmy okazję przekonać się jak niewielka jest wiedza tych grup na temat działań w ramach dozwolonego użytku bibliotecznego i edukacyjnego.

Sprawą niezwykle istotną jest nie tylko to, żeby edukować na temat prawa autorskiego, ale aby edukować w sposób uczciwy i otwarty, taki który pozwala zrozumieć sens tych regulacji oraz odpowiednio wyjaśnić konieczność zachowania równowagi pomiędzy ochroną twórczości a interesem publicznym. Dodatkowo, założenia działań edukacyjnych dla użytkowników końcowych muszą uwzględniać równoległe działania służące zapewnieniu odpowiedniej podaży legalnej, przystępnej oferty treści. W przywoływanym w raporcie badaniu rynku audiowizualnego, sami badani wskazali na niedostępność legalnej oferty jako drugi po kosztach powód, dla którego korzystają ze źródeł nieautoryzowanych i nielegalnych (na marginesie należy podkreślić niższą wartość takich deklaracji, jeśli uwzględnimy jednocześnie wyniki dowodzące trudności internautów w ocenie faktycznego stanu prawnego określonej usługi lub treści).

W tym kontekście za nieco przesadzone należy uznać tezy zawarte w Programie, że wiedza na temat prawa autorskiego jest przekazywana uczniom już na etapie nauczania podstawowego. W Programie czytamy, że *„w nowej podstawie programowej określonej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 r., poz. 977), uwzględnione zostały treści nauczania dotyczące ochrony własności intelektualnej. Problematyka ta jest ujęta w podstawie programowej przedmiotów takich, jak zajęcia komputerowe, informatyka, plastyka, wiedza o kulturze, etyka, przyroda, zajęcia artystyczne, w stopniu odpowiadającym wiekowi oraz percepcji uczniów, na poszczególnych etapach kształcenia”*.

Tymczasem w wymienionym dokumencie o treściach nauczania zbliżonych do prawa autorskiego mowa jest jedynie w następujących punktach:

- Na poziomie edukacji wczesnoszkolnej (klasy I-III) w opisie edukacji plastycznej. *„Uczeń kończący klasę III: 1) w zakresie percepcji sztuki (b) korzysta z przekazów medialnych, stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora)”*. Wymaganie to jest następnie powtórzone w opisie edukacji plastycznej w klasach IV-VI.

- Na poziomie edukacji w klasach IV-VI w „Wymaganiach szczegółowych” w pkt 7: *Problemy ludzkości. Uczeń: „wymienia korzyści i niebezpieczeństwa związane z korzystaniem*

z mediów elektronicznych” oraz w opisie zajęć komputerowych, pkt 7, ppkt 3 „Uczeń: przestrzega zasad etycznych i prawnych związanych z korzystaniem z komputera i Internetu, ocenia możliwe zagrożenia.”

Przywołane cytaty z podstawy programowej nie zawierają żadnych wskazówek dotyczących metodyki nauczania prawa autorskiego. Brak wytycznych potwierdza przegląd materiałów edukacyjnych z zakresu prawa autorskiego dostępnych na portalu edukacyjnym Scholaris. Na portalu dostępnych jest kilka lekcji i prezentacji przeznaczonych dla klas IV-VI, które uczą o prawach uprawnionych ale i użytkowników, przybliżają takie pojęcia jak wolne licencje i domena publiczna, operują nie-opresyjną terminologia. [10]

Niestety w większości dostępnych materiałów wykorzystano metodykę zastraszania, osadzoną w terminologii opartej na prawie własności (kradzież, piractwo), a nie na prawach na dobrach niematerialnych zapomniano o dozwolonym użytku i prawie do uczestniczenia w kulturze[11].

Centrum Cyfrowe apeluje o wypracowanie jednolitych założeń w zakresie nauczania prawa autorskiego w systemie oświaty i szkolnictwa wyższego. Powinno to być pierwsze działanie przewidziane w Programie w Celu pośrednim 5.2 -*Zwiększanie świadomości oraz pobudzanie zainteresowania problematyką praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej, Sposobie a): Prowadzenie działań edukacyjnych* (Program, s. 41). Działanie to powinno być realizowane z instytucjami oświatowymi oraz organizacjami realizującymi edukację prawnautorską. Należałoby je też połączyć z przeglądem i aktualizacją materiałów obecnie dostępnych na portalu Scholaris. Nauczanie dzieci i młodzieży przewidziane w Programie, a także szkolenia dla dyrektorów szkół powinny być prowadzone w oparciu o nową, jednolitą podstawę programową nauczania prawa autorskiego. W wypracowanie podstawy programowej należy zaangażować także Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Urząd Patentowy[12].

Większość działań przewidzianych w ramach realizacji celu strategicznego nr 5 skupionych jest w Urzędzie Patentowym. Rozumiemy, że jest to kontynuacja dotychczasowych działań UPRP. Centrum Cyfrowe docenia działalność edukacyjną Urzędu, jednak koncentruje się ona na własności przemysłowej i tylko okazjonalnie porusza tematykę prawa autorskiego i praw pokrewnych. Konkursy, wystawy i granty Urzędu dotyczą przede wszystkim wynalazków i wynalazczości. UPRP nie działa w sferze kultury. Ponadto, w ocenie Centrum Cyfrowego,

oferta UPRP skierowana jest raczej do wąskiej grupy specjalistów w zakresie praw na dobrach niematerialnych, a nie do szerokiego grona odbiorców. Nie jest nam znana platforma internetowa UPRP zawierająca kompendium wiedzy nt. prawa autorskiego ani szkolenia e-learningowe, o których Program wspomina w działaniach dotyczących realizacji Celu pośredniego 5.2 - *Zwiększanie świadomości oraz pobudzanie zainteresowania problematyką praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej* (Program, s.43). Co więcej, działania zaplanowane w celu pośrednim 5.2, dotyczące ochrony własności przemysłowej, wykraczają poza zdefiniowany wcześniej zakres Programu, zgodnie z którym obejmuje on jedynie tematykę prawnoautorską.

Centrum Cyfrowe jest zdania, że działania edukacyjne wymienione w tabeli na str. 43 Programu oraz pozostałe działania zlecone UPRP w sposobach osiągnięcia celu pośredniego 5.2, w zakresie dotyczącym prawa autorskiego i praw pokrewnych powinny być realizowane pod nadzorem i patronatem MKiDN przez organizacje zbiorowego zarządzania oraz kompetentne organizacje pozarządowe. Działania te należy realizować z wykorzystaniem nowoczesnych form komunikacji, w szczególności poprzez media i narzędzia internetowe.

Podsumowując i licząc na uwzględnienie powyższych uwag, Centrum Cyfrowe z satysfakcją opiniuje Program, który wykracza poza dotychczasowe schematy myślenia o naruszeniach i egzekwowaniu prawa autorskiego, podkreślając *konieczność zapewnienia równowagi między tymi celami i formami działań służących ochronie istotnych społecznie wartości, jakimi jest z jednej strony twórczość i kreatywność, a z drugiej dostęp obywateli do źródeł wiedzy i dóbr kultury* (Program, s. 17). Centrum Cyfrowe deklaruje gotowość włączenia się w realizację celów strategicznych Programu.

[1] Uwagi Centrum Cyfrowego dostępne na stronie Centrum: <http://centrumcyfrowe.pl/uwagi-centrum-cyfrowego-do-programu-na-rzecz-ochrony-prawa-autorskiego-na-lata-2013-2015/#more-6743>.

[2] W stanowisku dotyczących sankcji karnych przedstawionym na IV Forum Prawa Autorskiego, wskazaliśmy na możliwości, które w tym zakresie stwarza wprowadzenie i właściwa interpretacja pojęcia „skala handlowa” zawartego w umowie TRIPS w miejsce pojęcia „korzyść majątkowa”, zob.

<http://centrumcyfrowe.pl/stanowisko-w-sprawie-przepisow-karnych-z-ustawy-o-prawie-autorskim-i-prawach-pokrewnych/>

[3] Wpłynęłoby to na ograniczenie zjawiska „copyright trolling” , polegającego na żądaniu przez uprawnionych znacznych sum pieniędzy z tytułu naruszeń praw autorskich popełnianych nieświadomie, w celach społecznie pożytecznych tak przez osoby indywidualne, jak i instytucje publiczne. Rażący przykład ostatnich miesięcy to wezwania do zapłaty kilkunastu tysięcy złotych wysyłane do bibliotek przez fotografkę J.P. z tytułu wykorzystania zdjęć Miłosza autorstwa J.P. bez licencji i atrybucji.

[4] W kwestii formalnej Centrum Cyfrowe podnosi, że procesy takie jak „analiza tendencji” czy „prowadzenie działań” raczej nie nadają się na cele, ponieważ ze swej natury są sposobami realizacji celów. Jako cele strategiczne w Programie można by wskazać odpowiednio: „przygotowanie kompleksowej analizy” oraz „podniesienie świadomości prawnej”.

[5] W ramach kompetencji Zespołu ds. Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych leży przygotowywanie propozycji zmian legislacyjnych.

[6] Raport Otwarcia

[http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/warsztaty_/2012_06_15_raport_otwarcia_warsztaty_wersja_ostateczna_\(9\).pdf](http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/warsztaty_/2012_06_15_raport_otwarcia_warsztaty_wersja_ostateczna_(9).pdf)

[7] Raport Otwarcia, s.15

[8] Warto zwrócić uwagę, że cel ten zgodnie z sugestią Centrum Cyfrowego został sformułowany ogólnie i - jak mamy nadzieję - zawiera w sobie działania edukacyjne dotyczące zakresu prawa autorskiego, a nie jedynie świadomości naruszeń tak jak przewidywał poprzedni program ochrony prawa autorskiego i praw pokrewnych na lata 2008-2010.

[9] M. Danielewicz, A. Tarkowski „Prawo autorskie w czasach zmiany. O normach społecznych korzystania z treści”, Centrum Cyfrowe, Warszawa, 2013, również online:

http://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/202/prawo%20autorskie%20w%20czasach%20zmiany_raport.pdf

[10] „Autorzy i użytkownicy. Co wiem o prawach autorskich w Internecie”, „Prawa zastrzeżone. Wszystkie czy niektóre?”, „Co wiem o prawie autorskim? Prawo autorskie- ćwiczenia”. Materiały te czerpią z zasobów projektu edukacji medialnej realizowanego przez FNP.

[11] Zwłaszcza następujące materiały przeznaczone do edukacji gimnazjalnej: ”Ochrona własności intelektualnej w Internecie”, „Sprawdź czy przestrzegasz prawa dotyczącego własności intelektualnej w Internecie”, ”Własność intelektualna w Internecie”

[12] Jak zaznaczono w Programie, UPRP już współpracuje ze środowiskiem akademickim w zakresie budowania świadomości prawa własności intelektualnej.